

Мізін К. І.,

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри іноземної філології і методики навчання

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

ПОШУК ЛІНГВОСПЕЦИФІЧНОСТІ МОВНИХ ОДИНИЦЬ У КОНТРАСТИВНИХ СТУДІЯХ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ

Анотація. Статтю присвячено проблемі встановлення методологічно надійних критеріїв для визначення лінгвоспецифічності мовних одиниць, яка не втрачає актуальності у царині зіставно-лінгвокультурологічних і зіставно-лінгвоконцептологічних досліджень. З цією метою автор запропонував чотири методологічні принципи.

Ключові слова: зіставна лінгвокультурологія, лінгвоконцептологія, методологія, лінгвоспецифічність, методологічні принципи.

Постановка проблеми. Друга половина ХХ і початок ХХІ ст. відзначаються різноманітними «поворотами» до людини у царині мовознавства. Тому не дивно, що антропоцентризм визначають основною науковою парадигмою сучасної лінгвістики. Зміщення фокусу досліджень на людину як лінгво-, етно- та соціокультурний феномен сприяло виникненню лінгвокультурології і лінгвоконцептології. Характерно, що ці антропологічні дисципліни поширилися виключно в межах пострадянського мовознавчого простору. Їх методологічним аналогом в американській і західноєвропейській лінгвістиці є, очевидно, антропологічна лінгвістика. Хоча поняття «антропологічна лінгвістика» є значно ширшим, оскільки включає низку мовознавчих дисциплін, спрямованих на пізнання людини крізь призму її мови.

Попри різні підходи і традиції до вивчення сутності людини, згадані антропологічні напрями сфокусовані фактично на одній і тій самій проблемі – розкритті на основі якомога глибшого дослідження мовленнєвих процесів людини, її природної здібності до мовлення загалом, такого досі фантомного поняття, як «мислення», оскільки саме розумові операції забезпечують сприйняття навколишнього світу, опрацювання інформації про цей світ та акумулювання і передачу (етно)культурних знань, необхідних для існування *homo sapiens* узагалі. Методологічним підґрунтям цьому слугує факт домінування в сучасній гуманітарній науці погляду, згідно з яким механізми породження думки та механізми породження мовлення є принципово аналогічними. Тому для мовознавчо-антропологічних розвідок важливою є реконструкція за допомогою мовних одиниць і конструкцій того фрагмента когнітивної (концептної) картини світу (далі – ККС), де на універсальні когнітивні, психоментальні та психофізіологічні механізми й конструкти, які, власне, і формують цю картину, «накладаються» внаслідок етно- й соціокультурного розвитку мовця/мовців у певній лінгвокультурній спільноті специфічні чинники, які безпосередньо впливають на особливості світосприйняття, світорозуміння та поведінки представників цієї спільноти.

Утім, у науковій достовірності подібних антропологічних досліджень сумніваються: а) позитивістсько налаштовані мовознавці, б) просто скептики, в) політично заангажовані науковці, які ще й досі вважають, що мова й мислення є непов'язаними феноменами, тому вони не можуть впливати один на одного у процесах категоризації, концептуалізації та омовлення навколишнього світу. Відповідно критиці піддаються ідеї В. фон Гумбольдта, неогумбольдтіанців, Е. Сепіра, Б.Л. Уорфа та неоурфіанців, які проголошують вплив мови на процеси мислення. Ці ідеї викристалізувалися в «сильному» та «слабкому» варіантах гіпотези Сепіра – Уорфа, яка формує теоретико-методологічне підґрунтя нових антропологічно спрямованих мовознавчих напрямів, зокрема лінгвокультурології. Частина положень згаданої гіпотези є методологічними «слабинами» лінгвокультурології, зазнаючи гострої критики [5; 6; 7]. Тому «за-лінгвокультурологам», до яких належить і автор, бо має безпосереднє відношення до адаптації зіставно-лінгвокультурологічної ідеї в українському мовознавстві, не залишається нічого іншого, як шукати нові шляхи для верифікаційного підсилення дослідницького інструментарію антрополінгвістичних студій.

Метою статті є визначення методологічних принципів, що мають лежати в основі наукового обґрунтування тих методик, які опрацьовуються з метою виявлення лінгвоспецифічності мовних одиниць у царині лінгвокультурологічних, зіставно-лінгвокультурологічних і лінгвоконцептологічних досліджень.

Метою статті є визначення методологічних принципів, що мають лежати в основі наукового обґрунтування тих методик, які опрацьовуються з метою виявлення лінгвоспецифічності мовних одиниць у царині лінгвокультурологічних, зіставно-лінгвокультурологічних і лінгвоконцептологічних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Звинувачення лінгвокультурології, а також її «тіні» – лінгвоконцептології (лінгвокультурної концептології) – у науковій ненадійності їх методологічного інструментарію торкається не лише теоретичного підґрунтя цих дисциплін, передусім гіпотези Сепіра–Уорфа, але й тих понять, якими оперують науковці в лінгвокультурологічних (лінгвоконцептологічних) розвідках: «когнітивна (концептна) картина світу», «концепт», «мовна картина світу», «менталітет», «національний характер», «національна свідомість» і под. «Проти-лінгвокультурологи» називають ці поняття не інакше, як «фантомами» [8, с. 144].

Можна було би погодитися з цією думкою лише в тому сенсі, що, дійсно, названі поняття є ментальними конструктами, тому, як будь-що ментальне, вони є певною мірою «фантомними». Утім, «фантомним» є увесь внутрішній (ідеальний) світ людини як відображення реального світу у, знову ж таки, «фантомній» людській свідомості. Однак «фантомними» є не лише концепти, ККС, національний характер тощо, але «фантомною» є і сама мова, за допомогою якої об'єктивують ці ментальні конструкти, оскільки вона на дві третини є ментальним явищем. У зв'язку із цим виникає запитання: чи можна що-небудь однозначно й науково беззаперечно стверджувати, коли йдеться про вивчення яких-небудь параметрів/аспектів/граней мови? Фактично нічого.

Попри це, автор свідомий того, що методологічний інструментарій «фантомної» лінгвокультурології потрібно під-

силувати верифікаційно надійними методиками. Насамперед це стосується самої мови, яка надає емпіричний матеріал для «фантомних» досліджень, оскільки «проти-лінгвокультурологи» часто висловлюють сумніви, чи дійсно та чи інша мовна одиниця є лінгвоспецифічною. Тому потрібні надійні критерії виявлення цієї специфічності у слові, бо інколи складається враження, що дослідники «відчувають» специфічність мовних одиниць інтуїтивно.

Слід зауважити, що на виявлення етно– й національно-культурної семантики слова спрямовані передусім контрастивні розвідки, тому більшу верифікаційну значущість мають, на переконання автора, праці, виконані у царині зіставної лінгвокультурології. У монолінгвальних студіях специфічність мовних одиниць устанавлюється часто на основі немовних фактів, тобто простежується крен у бік культурології. З огляду на це результати таких досліджень є дещо сумнівними.

Щоб зробити результати виявлення специфіки мовних одиниць у контрастивних дослідженнях більш верифікаційно надійними, слід дотримуватися, на думку автора, таких принципів.

Принцип 1. «Принцип достатнього рівня опрацьованості системно-структурних явищ зіставлюваних мов».

Згідно із цим принципом науково коректним є лише те контрастивне дослідження, де зіставляються системні/структурні чи системно-структурні явища (лексичні/фразеологічні одиниці, синтаксичні конструкції тощо) двох, трьох або більше мов, у яких ці явища мають перфектний рівень вивченості. Не можна, наприклад, проводити контрастивне дослідження структурно-семантичних особливостей фразеологізмів, якщо в одній із зіставлюваних мов відсутні навіть сучасні словники, передусім фразеологічні, або достатньою мірою не розроблена теорія фразеології.

Щоб виявити етно– або національно-культурну семантику будь-якого слова, слід зіставити останнє з його відповідниками, передусім еквівалентами, в інших мовах. Для цього необхідно встановити не лише всі значеннєві, але й смислові відтінки зіставлюваних слів. З цією метою, відповідно, має бути здійснений детальний дефініційний аналіз цих слів на основі різноманітних словників та контекстний аналіз для фіксації всіх смислових нюансів досліджуваних слів у різних дискурсах. Тут для лінгвістів найбільш апробованими є два шляхи: визначення смислових відтінків слова у межах його контекстного оточення в текстах відповідного дискурсу або проведення експериментів із носіями мови. При цьому другий шлях вимагає від дослідника значно більше зусиль, ніж перший. Особливо, коли науковці мають нині можливість не просто пришвидшити, а форсувати контекстний аналіз за допомогою електронних мовних корпусів. І якщо лексико-семантичні системи багатьох мов світу представлені вже сьогодні досить повно у тлумачних, багатомовних, фразеологічних, термінологічних та інших словниках, то мовні корпуси опрацьовані достатньою мірою не в усіх, навіть європейських, мовах.

Це стосується безпосередньо й української мови, де, попри наявність титулованих лінгвістів, сотень і тисяч кандидатів і докторів філологічних наук, Інституту мовознавства НАН України, Українського мовно-інформаційного фонду НАН України та лінгвістичних центрів в українських університетах, немає для доступу в електронній мережі лінгвокорпусу української мови, який був би співвідносним за обсягом не те що із Британським мовним корпусом або з лінгвокорпуса-

ми німецької мови університетів Німеччини, але й навіть із корпусом російської мови, де ще донедавна простежувалося певне відставання у цьому питанні. Соромно визнавати, проте це факт. Тому для того, щоб більш-менш коректно провести зіставний аналіз тих чи інших мовних одиниць (частотність, смислові відтінки тощо) на основі лінгвокорпусів, наприклад, англійської, німецької, української та російської мов, слід відштовхуватися від параметрів того корпусу української мови, який сьогодні наявний в електронній мережі – «Лінгвістичного порталу», створеного вченими Інституту філології Національного університету імені Тараса Шевченка [4]. Для цього потрібно визначити ті підкорпуси (художній, публіцистичний і под.) останнього, які хоч якоюсь мірою можуть бути співвідносні за обсягом з корпусами інших зіставлюваних мов.

Принцип 2. «Принцип достатнього рівня володіння зіставлюваними мовами самим дослідником».

Те, що перекладач або лінгвіст-контрастивіст мають на досить високому рівні володіти рідною та іноземними мовами, є здається, аксіомою. Від цього в зіставних студіях залежить часто ракурс, який дослідник вибирає для своєї розвідки, оскільки в різних мовах існують численні специфічні фонологічні, морфологічні, лексико-семантичні та синтаксичні ознаки, які відразу помічає носій мови. Однак лінгвіст має бути достатньо компетентним в іноземній мові, щоб не побачити специфіку там, де її немає.

Прикладом може слугувати мовний путівник Європи, укладений нідерландським філологом і журналістом Г. Дорреном [13]. Ця книга є не лише цікавою, але й легкою для сприйняття пересічного (профанного) реципієнта, а переклад багатьма мовами сприяв її стрімкому поширенню передусім у межах європейського лінгвокультурного ареалу. Характерно, що для більшості мов Європи автор присвятив окремий підрозділ своєї книги, виокремлюючи ті специфічні ознаки цих мов, які відразу впадають в око представнику чужої лінгвокультури. Зрозуміло, що сам Г. Доррен не є фахівцем-контрастивістом, а знання більшої частини європейських мов є в нього абсолютно поверховими. Ось тут і виникає небезпека, коли у процесі ознайомлення з цією книгою контрастивіст-початківець може захопитися тією специфічною ознакою певної мови, на яку зацентрував увагу цей автор, тобто шукати специфіку там, де її немає.

Так, Г. Доррен присвятив українській мові невеличкий за обсягом підрозділ, який називається «Note to self», де йдеться про те, що українська мова вирізняється на тлі інших європейських мов ширшими можливостями у плані вираження відношень володіння і належності на основі присвійних займенників, зокрема займенників свій/своя/своє/свої. Зрозуміло, що контраст тут простежується насамперед із германськими мовами. І не потрібно бути великим фахівцем у галузі контрастивної лінгвістики, щоб виявити подібні займенники в низці інших слов'янських мов. Це свідчить, що наявність цих займенників не є специфічною ознакою української мови.

Якби ж Г. Доррен був фахівцем-славістом, то він знав би, що українська мова має низку не лише специфічних, але й унікальних ознак, які були би перспективними для вивчення у контрастивних дослідженнях, напр.: 1) суфікси *-инь*, *-ощ*, *-енк* (*далечинь*, *солодоці*, *поштаренко*); 2) префікси *якнай-*, *щонай-* (*якнайкращий*, *щонайгірше*); 3) займенники із префіксоїдами *будь-*, *казна-*, *хтозна* (*будь-хто*, *будь-коли*, *казна-куди*); 4) прислівники із часткою *-не-* (*де-не-де*, *коли-не-коли*, *хто-не-хто*); 5) пестливі форми прислівників (*поволеньки*, *тепереньки*, *тепе-*

речки, тутечки, тамечки, недалечко); 6) пестливі форми дієслів із суфіксом *-оньк-*: *їстоньки, питоньки, зулятоньки* та ін. [11].

Принцип 3. «Принцип максимального абстрагування лінгвіста від впливу на об'єктивність досліджень власного етноцентризму та авто- й гетеростереотипів».

Кожна лінгвокультура у процесі свого розвитку породжує низку понять (як артефактів, так і ментефактів), у яких домінують специфічні лише для цієї лінгвокультури ознаки. Ці поняття лежать в основі індивідуальної і колективної ККС певного мовного соціуму, значною мірою впливаючи на формування рис національного характеру представників останнього. Зі зміною епох такі поняття зазнають різних трансформацій, але вони завжди зберігають своє «духовне» значення як ціннісні орієнтири певної лінгвокультури, перетворюючись на національно-культурні маркери, що стають підґрунтям для численних авто- та гетеростереотипів, інколи міфологізованих.

Поширення антропологічно спрямованих мовознавчих дисциплін, зокрема лінгвокультурології і лінгвоконцептології, відкрило нові методологічні можливості для вивчення згаданих «духовних» орієнтирів: по-перше, їм надали статусу лінгвокультурних концептів, що уможливило дослідницькі операції з ними як ментальними конструктами, а по-друге, для дослідження таких ментальних конструктів опрацьовано на сьогодні концептний аналіз та численні експериментальні методики, які дають змогу виявити нові ракурси «духовних» орієнтирів того чи іншого мовного етносу, а головне – реконструювати витоки своєрідного світорозуміння представників певної лінгвокультури на тлі універсальних чинників їх світосприйняття. Установлення цих причин – це «ключ» до «духовних скріп» того чи іншого народу (нації), що є архіважливим завданням у міжкультурній адаптації та розв'язанні міжнародних конфліктів у наш час тотальної глобалізації.

Так, лінгвокультурологи сфокусували свою увагу на низці лінгвокультурно значущих концептів європейських і неєвропейських мовних спільнот. Детального аналізу, насамперед у межах пострадянського наукового простору, зазнали, наприклад, британські концепти HOME, FREEDOM, GENTLEMANLINESS, PRIVACY та ін., німецькі ORDNUNG, MACHT, PÜNTLICHKEIT, SPARSAMKEIT, SCHADENFREUDE, WELTSCHMERZ та ін., українські СТЕП, ВОЛЯ, ДУША, БОГ, КОЗАК та ін., російські АВОСЬ, ДУША, ГРЕХ, БОГ, ЩЕДРОСТЬ, УДАЛЬ та ін.

Проте лінгвокультурологи мають завжди враховувати той факт, що визначення того чи іншого концепту як унікального або специфічного значною мірою залежить від вибору для зіставлення тих чи інших лінгвокультур-контрастів. Тут ідеться про те, що один і той же концепт може виявляти більше специфічних ознак у процесі зіставлення зі своїм відповідником в одній лінгвоспільноті та менше – в іншій/інших. Якщо взяти, наприклад, для контрастивного аналізу німецький концепт ORDNUNG, то не викликає жодних сумнівів, що детальне зіставно-лінгвокультурологічне вивчення цього концепту розкриє численні етно- й лінгвокультурні грані німецької «душі» та німецького «духу». Це, власне, й довели непоодинокі праці, зокрема й українських дослідників [9]. Сприяють актуальності таких розвідок і поширені серед європейців авто- й гетеростереотипи щодо відомого німецького порядку.

Не викликає сумніву і національно-культурна специфічність німецького концепту WELTSCHMERZ, який набув нової актуалізації на тлі глобалізаційних і антиглобалізаційних процесів у Європі, що боляче торкнулися Німеччини, вплинувши

на морально-психологічний стан представників німецького етносу. Однак дослідники чомусь оминають своєю увагою цей концепт, хоча його значення для розвитку «духу» німецького народу є очевидним, починаючи ще з епохи Романтизму. До того ж, якщо враховувати поляризацію німецького «духу» на осі ORDUNUNG – CHAOS, де останній активує перманентний ANGST німців, то концепт WELTSCHMERZ також слід уважати породженням хаосу. Можна припустити, що цей концепт став основою, на якій після Другої світової війни сформувався специфічний концепт VERGANGENHEITSBEWÄLTIGUNG, бо і перший, і другий наповнюють смисли хаосу та болю на тлі невідповідності між гармонією внутрішнього світу пересічного німця і дисгармонією зовнішнього світу, де різні історичні та соціокультурні чинники породжують той страх перед майбутнім, який гнітить німецький «дух». Зрозуміло, що це припущення має бути перевірене за допомогою детального зіставно-лінгвокультурологічного вивчення цих концептів.

Характерно, що чи не всі значущі для німців поняття (наприклад, *Backpfeifengesicht, Doppelgänger, Erklärungsnot, Ersatz, Fremdschämen, Gemütlichkeit, Götterdämmerung, Gretchenfrage, Handschuhschneeballwerfer, Hinterland, Kaffeeklatsch, Kummerspeck, Lebensraum, Realpolitik, Torschlusspanik, Treppenwitz, Wanderlust, Zeitgeist, Zugzwang*), які не мають прямих номінацій-еквівалентів в інших мовах, лінгвокультурологи можуть автоматично визначити як специфічні тільки для цієї мовної спільноти лінгвокультурні концепти. При цьому дослідники використовують, як правило, різноманітні стереотипні уявлення про німців як вагому аргументацію для визначення актуальності своїх наукових студій. Власне, це і простежується часто на пострадянському мовознавчому просторі.

Однак якщо, наприклад, для англословного дослідника таке специфічно німецьке поняття, як «Schadenfreude» не має еквівалентного позначення в мові [17], то це ще зовсім не означає, що воно буде безеквівалентним і для української та російської мов (пор. укр. *злорадський, зловтішний*; рос. *злорадный*), оскільки для українців і росіян знайомим є почуття радості, яке виникає внаслідок того, що об'єкту наших заздрощів/ревнощів заподіяне якесь зло: моральне (біль/втрата), фізичне (біль/втрата) або матеріальне (фінансові/матеріальні збитки). Відповідно, для носіїв англійської мови слово *Schadenfreude* матиме більший набір специфічних ознак, ніж для українців і росіян. Для виявлення ж міри специфічності прямих назв концептів у процесі визначення номінативного поля останніх як однієї із процедур концептного аналізу в зіставно-лінгвокультурологічних дослідженнях слід апробувати нові методики, зокрема й ту, на якій базується наступний принцип. Така методика має допомогти досліднику максимально нейтралізувати вплив на об'єктивність контрастивних розвідок власного етноцентризму та авто- й гетеростереотипів.

Принцип 4. «Принцип перевірки лінгвоспецифічності прямих номінацій концептів на основі виявлення їх специфічних смислів за допомогою перекладу фрагментів контекстного оточення цих лексем на одну із зіставлюваних мов або на всі ці мови почергово».

Уявімо, що метою нашого дослідження є зіставно-лінгвокультурологічне вивчення національно-культурної специфіки німецького концепту SCHADENFREUDE на основі встановлення контрастів смислового представлення тих фрагментів концептних картин світу в інших лінгвокультурах, які формується навколо смислів радості із чужого горя. Щоб висновки

такого дослідження були верифікаційно надійнішими, слід залучити для контрастивного аналізу більше, ніж дві лінгвокультури. Рівень знань іноземних мов, наприклад, автора цієї статті є підставою для залучення, окрім рідної, ще й англійської та російської мов. Такий підхід уможливує кореляцію німецької лінгвокультури із британською, українською та російською за критерієм «близькоспорідненість» – «віддаленоспорідненість», що значною мірою підсилює контрастивні висновки.

Попри те, що релевантність цього концепту для німецької лінгвокультури є очевидною (частотність функціонування у різних типах дискурсу, існування авто- й гетеростереотипів тощо), він залишився поза увагою науковців. Хоча вже факт широкої об'єктивності концепту SCHADENFREUDE в німецькій фразеології (пареміології), який вважається надійним критерієм для визначення лінгвокультурної значущості будь-якого концепту, важко було не помітити допитливому досліднику, напр.: *Schadenfreude ist die reinste Freude; Die einen singen vor Freude, und den andern bricht das Herz; Des Trunkenen Freude ist des Nüchternen Ärger; Grosse Freud', grosses Leid; Arme Leute haben wenig Freude; Des einen Freud', des andern Leid.*

Ще одним критерієм національно-культурної специфічності концепту SCHADENFREUDE є відсутність лексичного еквівалента його прямої номінації в англійській мові, на чому не раз фокусували свою увагу мовознавці [14, с. 95]. До того ж в основі лексеми *gloating*, яка найбільш повно охоплює в англійській мові значеннєві відтінки німецької *Schadenfreude*, лежать абсолютно інші етимологічні мотиви: або мотив кривої посмішки від давньоскандинавського слова *glotta* («ширитися»), або мотив витрішкуватого погляду від середньовісньонімецької лексеми *glotzen* («витріщитися») [16]. Натомість в українській і російській мовах внутрішня форма лексем укр. *злорадство* та рос. *злорадство* чи не повністю збігається з німецькою *Schadenfreude*. В українській мові, до речі, паралельно функціонує слово *зловтіха*, яке, очевидно, є калькою з російської. Та і той факт, що лексеми укр. *злорадство* та рос. *злорадство* у плані форми є в цих близькоспоріднених мовах ідентичними, може також свідчити про російсько-українське запозичення. Також етимологи вказують, що ці лексеми могли з'явитися внаслідок запозичення грецького слова *κακόβουλος* у східнослов'янські мови [2], а це дає змогу припустити, що емоція радості з людського горя була чужою для східнослов'янських народів.

Утім, доведення цього припущення не є метою пропонованої розвідки, а цей етимологічний екскурс є важливим для того, щоб продемонструвати ті спільні та відмінні смисли, які лежать в основі когнітивних мотивів, що сформували фрагмент ККС британців, німців, українців і росіян, який умовно можна назвати «радість із чужого горя». Той же факт, що цей фрагмент британської ККС утворений на іншому когнітивно-мотиваційному сценарії, а емоція радості із чужого горя є дуже близькою до емоцій заздрості/ревності, може стати тим очевидним контрастом, на якому сфокусується не одне зіставно-лінгвокультурологічне дослідження в перспективі.

Однак складнішим завданням для лінгвокультуролога є пошук контрастів там, де їх на перший погляд і немає. Це стосується, наприклад, встановлення відповідності значеннєвого обсягу лексем, які є прямими номінаціями концептів нім. SCHADENFREUDE, укр. ЗЛОРАДСТВО та рос. ЗЛОРАДСТВО. Ідеться, власне, про один із перших етапів концептного аналізу – визначення прямої номінації та встановлення меж її номінативного поля. Цей етап є обов'язковим, оскільки на що ще тут може спиратися дослідник, як не на мовні факти. З цієї

метою залучаються дефініційний і контекстний аналізи. Характерно, що останній значно підсилює сьогодні свої дослідницькі процедури за рахунок нових методик корпусної лінгвістики.

Так, дефініційний аналіз лексем нім. *Schadenfreude* – «злісна радість від утрати (збитку)/невдачі іншого», укр. *злорадство* – «почуття злого задоволення від чийсь невдачі, чийогось нещастя» та рос. *злорадство* – «злісна радість від нещастя/невдачі іншого» [12, с. 780; 10, т. 3, с. 603; 1, с. 366] не надає повної інформації про специфіку цих лексем у зіставлюваних мовах. Хоча усе-таки на тлі змістової ізоморфності досліджуваних лексем можна простежити більшу «матеріальність» німецького злорадства, оскільки компонент *Schaden-* композити *Schadenfreude* є полісемантом, у якому основні значення передають передусім семантику матеріальних утрат (збитків).

Щоб підтвердити це припущення, виникає необхідність вийти на рівень мовлення, тобто доповнити результати зіставлення словникових відповідників пошуком міжмовних відповідників у тих текстових фрагментах, де контекстне оточення лексеми *Schadenfreude* так впливає на неї, що спричинює порушення мовної (словникової) еквівалентності. З цією метою дослідник має здійснити переклад таких німецькомовних фрагментів на одну із зіставлюваних мов. Для автора пропонованої статті рідною мовою є українська, тому й переклад буде німецько-українським. При цьому переклад, тобто рішення, яке реально приймає перекладач, і буде джерелом інформації про лінгвоспецифіку німецького слова *Schadenfreude*.

Попередньо слід зауважити, що детальний аналіз значеннєвих і смислових відтінків може виявити лінгвоспецифіку чи не кожного слова, оскільки більшість слів є багатозначними, тому в різних значеннях та в різних контекстах вони можуть мати різні перекладацькі еквіваленти. При цьому маємо пам'ятати, що значення слова, окрім власного тлумачення, містить смисли, породжені його внутрішньою формою, епідигматичними зв'язками, інтертекстовими зв'язками, функціонально-стилістичною характеристикою та культурним навантаженням. Зрозуміло, що за такої різноманітності параметрів, які можуть впливати на лінгвоспецифічність слова, потрібно визначити той надійний критерій, який дозволить однозначно стверджувати про наявність у певному слові тієї чи іншої лінгвоспецифіки. У цьому зв'язку А.А. Залізник пропонує вважати лінгвоспецифічною ту лексичну одиницю, якій в усіх наявних її перекладацьких еквівалентах бракує якогось семантичного компонента або яка містить «зайвий» компонент, що неможливо нейтралізувати під час перекладу [3, с. 686].

Отже, перевіримо лінгвоспецифічність лексеми *Schadenfreude* у німецькомовному публіцистичному дискурсі останніх років (газети «Berliner Zeitung», «Tagesspiegel», «Die Zeit»), де простежується найбільша частотність уживань цієї лексеми – 2255 [15]. Регламентований обсяг цієї статті дає змогу навести лише частину найпоказовіших прикладів контекстного вживання аналізованої лексеми разом з їх перекладами українською мовою:

(a) *Bei den Populisten hier in Deutschland dagegen unverhohlene Schadenfreude, nach dem Motto: «Das ist auch eure Niederlage» <...> // У популістів тут у Німеччині, навпроти, неприховане злорадство, за гаслом: «Це також ваша поразка» <...>;*

(b) *In Europa reagierten viele Beobachter darauf mit einer Mischung aus Empörung und Schadenfreude // У Європі багато спостерігачів відреагували на це з обуренням, змішаним зі злорадством;*

(c) *Zuvor hatte Merkel die Schadenfreude am vermeintlichen Scheitern des Pakts beklagt, die auch aus ihrer eigenen Partei komme // Перед цим Меркель висловила жаль щодо злорадства з позірною зриву цієї угоди, яке також іде від її власної партії;*

(d) *RT betrachtet mit einiger Schadenfreude, wie die deutsche Willkommenskultur unter Druck gerät – und hetzt gegen syrische Flüchtlinge // Телеканал RT (Russia Today – К.М.) розглядає з деяким злорадством, як німецька культура гостинності щодо іноземців зазнає удару, і нацьковує проти сирійських біженців;*

(e) *Die diebische Freude bei der SPD <...> grenzt an Schadenfreude gegenüber dem eigenen Volk // Злодійкувата радість німецьких соціал-демократів <...> межує зі злорадством щодо власного народу;*

(f) *Derweil gibt sich die Konkurrenz Mühe, ihre Schadenfreude zu verbergen // Тим часом фірми-конкуренти намагалися з усіх сил приховати своє злорадство;*

(g) *Dahinter stecken Resignation, Schadenfreude oder Desinteresse, Gier, Aggression oder Mordlust // За цим приховалися зневіра, злорадство чи байдужість, жадібність, агресія або кровожерливість;*

(h) *Schadenfreude ist noch immer ein kräftiger Motor menschlicher Schaffenskraft <...> // Злорадство досі залишається потужним двигуном творчої енергії людини <...>;*

(i) *Schadenfreude tut eben wirklich gut // Злорадство якраз дійсно робить добре;*

(j) *Ihre Schadenfreude sagt weniger über die Deutschen aus als über die Briten // Їх злорадство говорить меншою мірою про німців, ніж про британців.*

Як бачимо, в усіх наведених перекладах німецькій лексемі *Schadenfreude* абсолютно еквівалентною є українська лексема *злорадство*, бо як у німецькій, так і в українській мовах злорадство є переважно негативною емоцією (а, с, d, e, f), яка тісно корелює з іншими негативними емоціями (b, g). Однак злорадство для німців є більш амбівалентним, ніж для українців і росіян. Тому ця емоція, подібно до «білої» заздрості, може сприйматися в німецькомовному середовищі деякою мірою і позитивно (h, i). Тобто, з одного боку, здійснений переклад не виявив у значеннєво-смісловій структурі *Schadenfreude* ні відсутності якогось семантичного (сміслового) компонента, який потрібно було би компенсувати перекладачеві, ні присутності «зайвого» компонента, який неможливо нейтралізувати у перекладі. Повністю аналогічний переклад можна зробити і з німецької мови на російську. А це, згідно з наведеними вище критеріями лінгвоспецифічності мовних одиниць, свідчить про принципову відсутність семантичної специфіки лексеми *Schadenfreude* на тлі зіставлених мов. Із другого боку, ця лексема може містити позитивні смисли, що створює контраст зі східнослов'янськими мовами. Для встановлення причин появи цих смислів слід здійснити глибоке зіставно-лінгвокультурологічне вивчення концепту *SCHADENFREUDE*, у якому завдяки інтерпретаційному й концептному аналізу та інтроспективному методу (різноманітні експерименти з носіями мови) існуватиме можливість виходу за межі мови, тобто входу до царини ментального світу представників німецької лінгвокультури. Це дозволить, очевидно, розкрити також причини гетеростереотипного уявлення британців про надзвичайну схильність німців до злорадства, яке, можливо, є хибним (j).

Висновки. У пропонованій статті визначено чотири методологічні принципи, на яких мають ґрунтуватися ті методики, які розробляються науковцями для виявлення лінгвокультурно специфічної лексики в царині лінгвокультурологічних (лінгво-

концептологічних) досліджень: 1) «принцип достатнього рівня опрацьованості системно-структурних явищ зіставлених мов»; 2) «принцип достатнього рівня володіння зіставленими мовами самим дослідником»; 3) «принцип максимального абстрагування лінгвіста від впливу на об'єктивність досліджень власного етноцентризму та авто- й гетеростереотипів»; 4) «принцип перевірки лінгвоспецифічності прямих номінацій концептів на основі виявлення їх специфічних смислів за допомогою перекладу фрагментів контекстного оточення цих лексем на одну із зіставлених мов або на всі ці мови почергово». Перспективу цієї розвідки автор вбачає у подальшому фрагментарному висвітленні зіставно-лінгвокультурологічного аналізу концепту ЗЛОРАДСТВО у британській, німецькій, українській і російській лінгвокультурах.

Література:

1. Большой толковый словарь русского языка / сост. и гл. ред. С.А. Кузнецов. – СПб. : Норинт, 2000. – 1536 с.
2. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / О.С. Мельничук та ін. – К. : Наук. думка, 2006. – Т. 5. – 2006. – 704 с.
3. Зализняк А.А. Лингвоспецифические единицы русского языка в свете контрастного корпусного анализа / А.А. Зализняк // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии : материалы межд. конф. – Вып. 14 (21). – М. : Изд-во РГГУ, 2015. – С. 683–696.
4. Лінгвістичний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mova.info/>.
5. Мізін К.І. Методологічна валідність лінгвокультурології vs зіставної лінгвокультурології: аргументи та контраргументи / К.І. Мізін // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки». – 2015. – № 2 (10). – С. 104–110.
6. Мізін К.І. Методологічні проблеми відтворення «чужокультурної» інформації в мовних знаках: симбіоз зіставної лінгвокультурології та перекладознавства / К.І. Мізін // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : збірник наукових праць. – Вып. 10. – Хмельницький : ФОП Бідюк Є.І., 2016. – Т. 3 : Р-Я. – С. 294–300.
7. Мізін К.І. «Мовна особистість», її лінгвокультурний «ореол» та принципи його відтворення в «чужій» концептній картині світу / К.І. Мізін, І.В. Кучеренко // Наукові записки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)». – Кіровоград : Видавель Лисенко В.Ф., 2016. – Вып. 144. – С. 69–73.
8. Павлова А.В. Хитрушки и единорог: из истории лингвонарциссизма / А.В. Павлова, М.В. Безродный // От лингвистики к мифу: Лингвистическая культурология в поисках «этнической ментальности». – СПб. : Антология, 2013. – С. 138–159.
9. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
10. Словник української мови / за ред. І.К. Білодіда та ін. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 3. – 1972. – 774 с.
11. Тищенко К.М. Правда про походження української мови / К.М. Тищенко // Український тиждень. – 2012. – № 39. – С. 22–64.
12. Der kleine Wahrig. Wörterbuch der deutschen Sprache / [neu hrsg. von Dr. R. Wahrig-Burfeind mit einem «Lexikon der deutschen Sprachlehre»]. – Gütersloh : Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH, 1997. – 1152 S.
13. Dorren G. Lingo: Around Europe in Sixty Languages / G. Dorren. – N.Y. : Atlantic Monthly Press, 2015. – 304 p.
14. Dukāte A. Manipulation as a Specific Phenomenon in Translation and Interpreting / A. Dukāte. – Riga, 2007. – 212 p.
15. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache [Elektronnyy resurs]. – Zugang : <http://www.dwds.de/ressourcen/korpora/>.
16. Online Etymology Dictionary [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.etymonline.com/index.php>.
17. Pfeffer A.J. German Loanwords in English: An Historical Dictionary / A.J. Pfeffer, G. Cannon. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – 416 p.

Мизин К. И. Поиск лингвоспецифичности языковых единиц в контрастивных студиях: методологические принципы

Аннотация. Статья посвящена проблеме установления методологически надежных критериев для определения лингвоспецифичности языковых единиц, которая не теряет актуальность в области сопоставительно-лингвокультурологических и сопоставительно-лингвоконцептологических исследований. С этой целью автор предложил четыре методологических принципа.

Ключевые слова: сопоставительная лингвокультурология, лингвоконцептология, методология, лингвоспецифичность, методологические принципы.

Mizin K. Seeking linguistic-specific of language units in contrastive studies: methodological principles

Summary. The article presents findings concerned with methodologically reliable criteria for linguistic-specific of language units. The issue does not lose its relevance in the framework of contrastive linguoculturological and contrastive linguoconceptological studies. The author suggests four methodological principles to achieve this.

Key words: contrastive linguo-culturology, linguo-conceptology, methodology, linguistic-specific, methodological principles.